

„Egy szótár, ami nélkül túl kockázatos lenne élni”

50 éves a *Petit Robert*, a modern egykötetes francia értelmező szótár

1. Előzmények. A híres francia lexikográfus, Pierre Larousse 1863 és 1876 között *Grand Dictionnaire universel du XIXe siècle* [A 19. század enciklopédikus nagyszótára] címen, 20 695 oldalon, 15 kötetben (+ két pótkötet 1878-ból és 1888-ból) megjelent, és a nyelvi, valamint az enciklopédikus szótárt kombináló műve mind tudományos értékét, mind a vállalkozás anyagi, logisztikai megszervezését és lebonyolítását, mind pedig társadalmi hatását¹ tekintve a kor kolosszális műve volt (minderről részletesebben lásd Bárdosi 2017). A francia szótárpiacot inntentől kezdve, de különösen a 20. század első felében a Larousse Kiadó monopolizálta és tematizálta. A 6, 10, 15 kötetes, gigantikus enciklopédiáktól és enciklopédikus szótáraktól a nagyon jól eladható egykötetes kiadványokon át (pl. a *Petit Larousse Illustré* [Kis képes Larousse]) az iskolai lexikográfiai munkák sokaságáig a kiadó teljesen kitöltötte a piacot. Néhány fontos kivételtől eltekintve (pl. a Littré-szótár vagy a *Dictionnaire de l'Académie* újabb kiadásai), ez a helyzet egészen a második világháborút követő időszakig, a valódi, modern nyelvi szótárak megjelenéséig tartott.

A második világháborút követő évtizedekben a francia lexikográfusok (Paul Robert, Alain Rey, Josette Rey-Debove, Henri Cottez, Claude Dubois, Jean Dubois) figyelme egyre inkább a modern, tisztán **nyelvi szótárak** megszerkesztésére irányult. Ennek első igen jelentős eredménye Paul Robert 1964-ben megjelent *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française* [A francia nyelv alfabetikus és analogikus szótára] című 6 kötetes nagyszótára volt, amelyet később és ma is *Grand Robert* (a továbbiakban: *GR*) címen forgalmaznak. Az internet korát jóval megelőzve, Paul Robert e szótárában valójában feltalálta és sikeresen alkalmazta a szavak közötti összefüggések bemutatásával a mai számítógépes adatbázisokban alapvető hipertext funkciót. Három évvel később – és ötven évvel ezelőtt, 1967-ben – *Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française* [Petit Robert. A francia nyelv alfabetikus és analogikus szótára] (a továbbiakban: *PR*) címmel megjelent a francia nyelv azóta is legnépszerűbb egykötetes értelmező szótára, amelyet megjelenésekor a *Nouvel Observateur* újságírója kis túlzással a címben leírt mondattal jellemezte: „C'est est prendre trop de risques que de vivre sans lui” [Túl kockázatos lenne nélküle élni].

Ekkor – akárcsak ma – a Robert és a Larousse Kiadó a modern egykötetes értelmező szótárak területén versenyhelyzetbe került, mivel a Larousse 1966-ban jelentette meg Jean Dubois főszerkesztésében a *Dictionnaire du français contemporain* [A mai francia nyelv szótára – a továbbiakban: *DFC*] című, 25 000 címszót tartalmazó és a modern nyelvészet (pl. disztribucionalizmus) kutatásainak eredményeit is felhasználó értelmező szótárát. Minden tudományos kvalitása és lexikográfiai újítása ellenére (lásd még alább az 5. pontban) a *DFC* sajnos nem tudott tartósan a piacon maradni. Ennek egyik fő oka az volt, hogy – akárcsak a *Dictionnaire de l'Académie française* [A Francia Akadémia szótára] 1694-es első kiadásában – adott szócsalád prefixummal vagy suffixummal képzett tagjait utalás nélkül az alapszónál fejtették ki (a *redescendre* ige tehát a *descendre* szócikkben), és ez a módszer sohasem nyerte el a francia nyelvközösség tetszését. Valószínűleg ugyanennél az oknál fogva, noha érdemtelenül, nem lett sikeres a *PR* versenytársának szánt *Larousse de la langue française. Lexis* [Lexis. A francia nyelv szótára]² címét viselő, 1979-ben megjelent és 76 000 címszót tartalmazó, szintén Jean Dubois által szerkesztett egykötetes Larousse értelmező szótár sem.

¹ Ennek egyik érdekes megnyilvánulása volt, hogy Larousse antiklerikális nézetei miatt a szótárt a katolikus egyház indexre tette.

² A szótárt ma a *Le Lexis. Le dictionnaire érudit de la langue française* [Lexis. A francia nyelv tudós szótára] címen forgalmazza a kiadó.

A nagy nyelvi szótárak között hasonló sorsra jutott a *GR* vetélytársának tervezett, Louis Guilbert, Robert Lagane, valamint Georges Niobey által szerkesztett, 7 kötetes *Grand Larousse de la langue française* [A francia nyelv Larousse nagyszótára] (1971–1978) is.

2. Paul Robert, az ügyvéd-közgazdászból lett lexikográfus. Mielőtt a versenyből győztesen kikerülő *PR* részletesebb bemutatására rátérnék, néhány gondolat erejéig emlékezzünk meg a szótár névadójáról is. Ennek során több forrásból is meríthetünk. A róla írt tanulmányokon túl (Pruvost 2003: 14–87; Rey 2011: 842–55) elsősorban természetesen az önéletrajzi írásai említendők:

a) az 1966-ban *Aventures et mésaventures d'un dictionnaire* [Egy szótár kalandjai és viszontagságai] címmel megjelent 149 oldalas, kézzel írott önéletrajzi könyve, amelyben Paul Robert gyermekkorától kezdve meséli el életét egészen a *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française* című értelmező nagyszótár 1964-es megjelenéséig;

b) az 1974-ben megjelent *Dictionnaire universel des noms propres* [A tulajdonnevek egyetemes szótára] (*Robert 2*) című műve, amelyben a szerző – miként egykor Pierre Larousse a *Grand Dictionnaire universel du XIXe siècle* című szótárában – saját magáról is szerkesztett egy rövid szócikket;³

c) az *Au fil des ans et des mots* [Az évek és a szavak sodrásában] címmel megjelent kétkötetes szintén önéletrajzi könyve (1979 és 1980), amelyben sokkal részletesebben és Alain Rey szerint némi nárcizmussal fűszerezve (Rey 2011: 848) számol be saját és felmenői életéről, továbbá lexikográfiai főműve szerkesztésének módszertani, technikai műhelytitkairól.

Paul Robert 1910. október 19-én született az algériai Orléansville (ma: Chlef) városában. Algirban folytatott jogi tanulmányai befejezése után ügyvédi diplomát szerzett. 1933-ban megházasodott, fia született, majd Párizsban közgazdasági doktori fokozatot szerzett *Les Agrumes dans le monde* [A citrusfélék a világban] című disszertációjával. Ennek írása közben gyakran okozott neki nehézséget az angol és spanyol mezőgazdasági szakterminológia fordítása. Már ekkor hiányolta egy olyan új típusú értelmező szótár meglétét, amelyik az analógia segítségével képes csoportosítani az azonos fogalmi körbe tartozó szavakat („nouveau dictionnaire qui, par analogie, permettrait de regrouper les mots selon les notions et les idées”). A második világháború alatt a hadseregben rejtjelezőként ismerkedett meg mélyebben a francia nyelv finomságaival. E tapasztalatait a háború után a fent említett új típusú szótárának szerkesztése során kamatoztatta. A nyelv analogikus összefüggéseiben alapuló szótártervezetét bemutatta a korszak kiemelkedő személyiségeinek (de Gaulle, André Malraux, Georges Pompidou), akik munkájának folytatására biztatták. A siker érdekében 1951-ben részvényesek és előfizetők tőkéjét bevonva megalapította saját kiadóvállalatát (Société du Nouveau Littre), amely 1953 és 1964 között 6+1 kötetben adta ki a *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française* című analogikus értelmező nagyszótárt.⁴ A szótár szerkesztési munkálatait eleinte (szinte a teljes A betűt) Paul Robert egy személyben végezte. A megnövekedett kiadóvezetői munka mellett azonban hamarosan kénytelen volt új munkatársakat felvenni. Így kerültek a szerkesztőségbe a francia lexikográfia olyan máig meghatározó egyéniségei, mint Alain Rey (1928–) és felesége Josette Rey-Debove (1929–2005), valamint Henri Cottez (1913–1999), akik a nagyszótár végső arculatának kialakításában az F betűtől már döntő szerepet játszottak. A szótár hosszú címe is Alain Rey javaslatára, de persze Paul Robert egyetértésével változott a mindennapos használatban általánossá vált, szép szakmai és anyagi sikert hozó *Grand Robert* címre.

Ekkor már, de különösen 1964 után, Paul Robert figyelmét egyre inkább lexikográfiai sikerreinek társadalmi kiaknázása kötötte le. Ennek fontos állomása volt, amikor Jules Romains írótól, a Francia Akadémia tagjától átvehette a Francia Becsületrend kitüntetését. Hiúságát legyezgetendő a „halhatatlanok” sorában is szívesen látta volna magát, a Francia Akadémia azonban nem

³ Említsük meg azt is, hogy a *Petit Larousse illustré* 1981 óta szentel szócikket Paul Robert-nek, a *Grand dictionnaire encyclopédique Larousse* [Larousse nagy enciklopedikus szótára] pedig 1985-ös kiadásában elemzi hosszabban Robert lexikográfiai munkásságának két legjelentősebb tételét, a *Grand Robert* és a *Petit Robert* szótárakat.

⁴ A Francia Akadémia már 1950-ben, a szótár első füzetének megjelenésekor meglátta abban a születőben lévő lexikográfiai remekművet, és azt a 2000 frank pénzjutalommal is járó *Prix Saintour* kitüntetésben részesítette. Ezzel az 1889-ben alapított és évente kiosztott irodalmi-filozófiai díjjal olyan munkákat ismernek el, amelyeknek tárgya a francia nyelv és irodalom kutatása és bemutatása.

választotta tagjai közé. Mindezek után nem meglepő, hogy máig legsikeresebb, 1967-ben megjelent *Petit Robert* szótárának csak jogilag és a jogdíjak tekintetében szerzője és hasznélvezője, annak szerkesztése során sem a koncepció kidolgozásában, sem a szócikkek megírásában vagy azok lektorálásában nem vett részt személyesen. E munkákat teljesen egészében a kiadó Alain Rey által vezetett csapata végezte el.

Életének utolsó szakaszában Paul Robert tevékenysége két területre koncentráldott: a) egy modern francia–angol kétnyelvű szótár létrehozása a híres skót Collins Kiadóval való együttműködésben (ennek eredménye lett a *Le Grand Robert & Collins* szótár) és b) emlékiratainak megírása. Amikor gyógyíthatatlan beteg lett, a prominens „barátok” – az író Pierre Daninos kivételével – eltűntek mellőle. Egy Cannes-hoz közeli provence-i villában hunyta le örökre a szemét 1980. augusztus 11-én. Neve – akárcsak Antoine Furetière, Émile Littré vagy Pierre Larousse neve – a francia nyelvben mára a *dictionnaire* ’szótár’ szó egyik szinonimája lett.

3. A *Petit Robert* első kiadásának fő jellemzői. A *PR* főbb általános jellemzőit az első kiadás Alain Rey által írt bevezetője (*Présentation du dictionnaire*, IX) szellemében és a szótárról született további ismertetőik alapján (Arweiler 1968; Boulanger–Francœur–Cormier 2003) az alábbiakban lehet röviden összefoglalni:

A) Eredetiség. A *PR* nem a 6 kötetes *GR* rövidített változata, derivátuma, hanem önálló alkotás (vö. még Bourguignon 1967: 235; Wagner 1968: 96), a *GR*-ben megvalósított eredeti és zseniális lexikográfiai koncepció sikeres továbbgondolása és megvalósítása Paul Robert és szerkesztőrsái (Alain Rey, Josette Rey-Debove, Henri Cottez) által.

B) Széles körű célközönség. A szótár egyaránt szól a nyelvük iránt érdeklődő, azt mélyebben megismerni kívánó francia anyanyelvűeknek és a franciát idegen nyelvként elsajátítani szándékozó külföldieknek.

C) Nyelvi szótár. A *PR* szakít a Franciaországban Pierre Larousse által bevezetett nyelvi és enciklopédikus szótár kombinációjának a hagyományával. Kizárólagosan nyelvi szótárként csak a mintegy 15 000 tudományos és technikai szakszóval is kibővített általános nyelvi anyag leírását tűzi ki célul. Nem feledkezik meg a lexikai elemek fontosabb történeti vonatkozásairól (rövid etimológiák, első előfordulási adatok), de alapvetően szinkrón megközelítésű. Finom szemantikai módszerekkel elemzi a szavak és kifejezések jelentéseit, jelentésárnyalatait, és a lehető leg részletesebben mutatja be az azok közötti komplex analogikus összefüggéseket, szinonimikus és antonimikus jelentésmezőket.

4. A *PR* korabeli megítélése. Amint arra tanulmányában Danielle Candel is rámutatott (Candel 2003: 110–32), a *PR* megjelenése jelentős visszhangot váltott ki a korabeli sajtóban és szakfolyóiratokban. Az alábbiakban ezek összegzése következik. Azok a francia dokumentumok azonban, amelyekre Candel hivatkozik, sem a magyarországi könyvtárakban, sem pedig az interneten nem lelhetők föl, így ellenőrzésük sem volt lehetséges. Ezért ezek esetében a következő eljárást alkalmaztuk. A recenzensek megállapításaira a francia források általunk zárójelben megadott rövidítéseivel és Candel tanulmányának oldalszámával utalunk, akár kivonatolt, nem szövegszerű összefoglalásról, akár szöveghű idézetről van szó. Például arra a Michel Cournot „Le mini-Bob” című ismertetőjéből származó idézetre, amelyik a *Le Nouvel Observateur* 1967. április 5-i számának 36–7. oldalán olvasható az (LNO-114) formában történik utalás. (A források a rövidítésekkel együtt a hivatkozott irodalom után olvashatók.) Az ismertetések egyes megállapításai, példái kapcsán kézenfekvő volt az 1967-es kiadás összevetése a legfrissebb, 2016-os változattal. Ilyenkor minden esetben a *PR 2016* online kiadását (© 2016 Dictionnaires Le Robert – Le Petit Robert de la langue française) használtuk.

A) Általános értékelések. Megállapítható, hogy az értékelések általában nagyon pozitívak. A következő általános minősítések fordulnak elő: „jól áttekinthető” (LC1-115), „kimeríthetetlen gazdagságú” (DLF-114), „minden szempontból dicséretes” (C-115), „eseményszámba megy” (LF2 114), „nagy szolgálatot tesz a francia nyelvnek” (LA-114), „azonnal beszerzendő, mert túl

kockázatos lenne nélküle élni” (LNO-114),⁵ „habozás nélkül ajánlhatom a Petit Robert-t annak, akinek csak egyetlen szótár beszerzésére van lehetősége” (EF-114).⁶

B) Konkrét értékelések. A konkrét értékelések az alábbi szempontokból emelik ki a szótár jelentőségét:

a) A szókincs aktualitása és a definíciók kiváló minősége. Az LNO csodálatos forradalomként, felszabadulásként éli meg, hogy egy francia szótár végre nincs hatvan- vagy százéves késésben az igazi, élő francia nyelvhez képest.⁷ A recenzió azt is aláhúzza, hogy kortársai közül a „mini-Bob” (*Petit Robert*) az egyetlen olyan szótár, amelyik a szavak igazi definíciójával szolgál.⁸

b) A nomenklatura gazdagsága. Az ismertetések (LM1-116, LLB-116, DLF-116) e vonatkozásban kiemelik, hogy a *PR 1967* jelentős számban tartalmaz köznyelvi és szaknyelvi neologizmusokat is. A *PR 2016* elektronikus kiadása lekérdezésének eredményeképpen megkaphatjuk például annak a 86 szónak a listáját, amelyek hivatalosan 1967-ben kerültek be a szótárba. Íme ezek közül néhány érdekesebb példa: *élitisme* ’elitizmus’, *hippie* ’hippi’, *incontournable* ’megkerülhetetlen’, *jet-set* ’felső tízezer’, *lève-tôt* ’korán kelő’, *manucure* ’manikűr’, *poster* ’poszter’, *psychédélique* ’pszichedelikus, hallucinogén drog által előidézett’, *quark* ’kvark’, *starisation* ’sztárolás’, *stariser* ’sztárol’, *sucrette* ’szintetikus édesítőszer’, *suspicieux* ’gyanús’ stb.

A kiadónál *Les années du Petit Robert de acide à ZEZ, 40 années de langue française* címen 1999-ben megjelent kiadvány (2006²) évtizedenkénti bontásban mutatja be a francia nyelv változását a *PR*-be felvett neologizmusok tükrében. Az 1. táblázat az elmúlt öt évtized egyes éveiből olyan szavakat hoz példaképpen, amelyeknek egyikéről-másikáról joggal hihetnénk, hogy már régóta szerves részét képezik a francia nyelv szókincsének, holott a *PR*-ben csak a megjelölt évben jelentek meg a legfrissebb, 2016-os online kiadás szerint.

1. táblázat

Új szavak a *PR*-ben az elmúlt öt évtized éveiből

(© 2016 Dictionnaires Le Robert – Le Petit Robert de la langue française)

1960	<i>agrochimie</i>	agrokémia
1961	<i>concepteur</i>	tervező, ötletgazda
1962	<i>assistanat</i>	1. tanársegédi állás 2. segély
1963	<i>dangerosité</i>	veszélyesség
1964	<i>aéroglesseur</i>	légpárnás jármű
1965	<i>antigang</i>	szervezett bűnözés elleni
1966	<i>biodégradable</i>	biológiai úton lebomló; környezetbarát
1967	<i>psychédélique</i>	pszichedelikus; hallucinogén drog által előidézett
1968	<i>écologiste</i>	1. ökológus 2. környezetvédő
1969	<i>informatisation</i>	informatizálás
1970	<i>essuie-tout</i>	háztartási papírtörölő
1971	<i>agroalimentaire</i>	élelmiszeripar(i)
1972	<i>biorythme</i>	bioritmus
1973	<i>carpaccio</i>	karpaccsó
1974	<i>croisiériste</i>	tengeri körutazáson részt vevő

⁵ „...il y a intérêt à l’avoir tout de suite. C’est prendre trop de risque que de vivre sans lui” (LNO-114).

⁶ „Et à celui qui ne peut en choisir qu’un seul, je conseille sans hésiter le Petit Robert” (EF-114).

⁷ „Pour la première fois, un dictionnaire de langue française n’a pas soixante ou cent ans de retard sur la vraie langue française vivante. C’est prodigieux. C’est une révolution. C’est une libération” (LNO-115).

⁸ „Le mini-Bob est le seul dictionnaire, le seul, il n’y en a pas d’autre, qui donne la définition vraie des mots en 1967” (LNO-116).

1975	<i>fractal</i>	fraktál; törtdimenziós alakzat
1976	<i>bureautique</i>	irodatechnika
1977	<i>multiculturel</i>	multikulturális
1978	<i>joggeur</i>	kocogó
1979	<i>homophobie</i>	homofóbia
1980	<i>heptathlon</i>	hétpróba
1981	<i>aérobic</i>	aerobik
1982	<i>bioéthique</i>	bioetika
1983	<i>cogniticien</i>	mesterséges intelligenciával foglalkozó szakember
1984	<i>eurodéputé</i>	európai parlamenti képviselő
1985	<i>antisida</i>	AIDS-elleni/ellenes
1986	<i>urgentiste</i>	sürgősségi szakorvos
1987	<i>faxer</i>	faxol
1988	<i>négationniste</i>	holokauszttagadó
1989	<i>lambada</i>	lambada
1990	<i>généothèque</i>	génbank
1991	<i>refondation</i>	újraalapítás; új alapokra helyezés (politikában)
1992	<i>euroseptique</i>	euroszkeptikus
1993	<i>hypertextuel</i>	hipertextes, kereszthivatkozásos
1994	<i>traçabilité</i>	nyomonkövethetőség
1995	<i>cyberespace</i>	internetes/virtuális világ; internetvilág
1996	<i>émoticone</i>	hangulatjel, emotikon
1997	<i>djihadiste</i>	dzsihadista
1998	<i>profilage</i>	1. profilozás 2. profilkészítés [bűnöző jelleméé]
1999	<i>malbouffe</i>	egészségre káros ételek/étkezés
2000	<i>altermondialiste</i>	globalizációellenes
2001	<i>cancéropôle</i>	onkológiai kutató-, oktató-, gyógyítóközpont
2002	<i>IST</i>	nemi (úton terjedő) betegség
2003	<i>métrosexuel</i>	metroszexuális
2004	<i>texter</i>	SMS-t ír/küld
2005	<i>box</i>	set-top boks (egység)
2006	<i>syllologomanie</i>	tárgyak beteges gyűjtése/felhalmozása
2007	<i>locavore</i>	helyi készítésű élelmiszereket fogyasztó
2008	<i>vapoter</i>	elektromos cigarettát szív
2009	<i>hashtag</i>	#, kettős kereszt
2010	<i>cougar</i>	nálánál fiatalabb férfiakat elcsábító középkorú nő
2011	<i>geeker</i>	számítógépezik
2012	<i>nomophobe</i>	mobiltelefon-függő
2013	<i>selfie</i>	szelfi
2014	<i>ubériser</i>	gazdasági területet az új technológiák segítségével destabilizálva átalakít
2015	<i>ubérisation</i>	gazdasági terület destabilizációs átalakítása az új technológiák segítségével

A neologizmusok tematikáját illetően a következő általános tendenciák figyelhetők meg: az 1960-as évekre az angol–amerikai kultúrával, életformával kapcsolatos szavak (*hippie, discothèque,*

supermarché, français), az 1970-es évekre a sportos, laza életmód szavai (*baba cool, jogging, routard, positif*), valamint a *mini-* prefixum és az *-erie* suffixum gyakori használata, az 1980-as évekre az informatikai terminusok (*gigaoctet, logiciel, tutoriel, téléchargement, cliquer*), valamint egy új, félelmetes betegséggel kapcsolatos szavak (*sida* 'AIDS', *antisida, sidaïque, sidéen, sidologue, séropositif*) térnyerése, az 1990-es évekre az internet (*arobase, e-mail, internaute, surfer, webcam*), a technozene, az Európai Unió és a környezetvédelem (*techno, piercing, slam, euro, eurosceptique, politiquement correct, écocitoyen, écotaxe, écotourisme, OGM*) megjelenésével és terjedésével összefüggő szavak, a 2000–2010-es évekre pedig az új technológiákkal, az új politikai, társadalmi, gazdasági jelenségekkel kapcsolatos szavak (*Blu-ray, hashtag, cancéropôle, IST, autoentreprise, écoconduite, formation en ligne, métrosexuel, locavore, ubérisation*) jellemzők.

c) A szócikkfejben megadott információk hasznossága. A címszó API jelekkel átírt helyes kiejtése, valamint rövidítésekkel megadott szófaji minősítése (igék esetében kiegészítve a ragozási típus feltüntetésével) a francia lexikográfiai hagyományoknak megfelelően minden esetben megtalálható. A digitális lexikográfia vívmányaként a PR későbbi CD, DVD, majd online változataiban a fonetikailag problémásabb szavak helyes kiejtése meg is hallgatható a szócikk jobb felső sarkában található hangszóró szimbólumra történő kattintással.

d) A diakrón adatok gazdagsága. A kommentárok egyöntetűen üdvözlik, hogy a szótár minden címszó esetében adatlolja a szó első megjelenését a francia nyelvben,⁹ majd – többnyire az FEW nyomán – röviden jelzi eredetét is. A *coche* 'kocsi' szóról például ezt olvashatjuk: **coche** [kɔʃ]. *n. m.* (1545 ; hongr. *kocsi*, de *Kocs*, n. d'un relais entre Vienne et Pest, par l'all. *Kutsche* ou le vénitien *cochio*).

Az etimológiai információkat később, a PR elektronikus változataiban esetenként a címszóhoz kapcsolódó további történeti megjegyzések egészíthetik ki. Ilyen lehet például az alakváltozatok fejlődéséről vagy a szócsaládról szóló részletes információk. A *barbe* 'szakáll' szóval kapcsolatban az alábbi adatok kibontására nyílik lehetőség.

Ce mot vient du latin *barba* « barbe de l'homme (et des animaux) » (cf. roumain *barbă*, *barba* dans les autres langues romanes, anglais *beard*, allemand *Bart*, russe *boroda*). ■ La famille latine a donné *barbu, barbeau* (« poisson »), *imberbe* et *joubarbe*. De l'ancien français *barbel* « pointe » nous tenons *barbelé* et *barbelure* et de l'ancien verbe *se rebarber* « se dresser barbe contre barbe », *rébarbatif*. *Barbiche, barbier, barber, barbifier, ébarber, barbille, barbule* sont formés en français, comme *barbet* et *barbichon* (« petit barbet ») qui a donné *bichon* par troncation. Parmi les porteurs de barbe, le français connaît *barbouze* (cet agent se dissimulant sous une fausse barbe) et *barbon* (de l'italien). – *La Barbade*, petite île des Antilles, a été baptisée par les Espagnols *Barbados* « les barbus » pour évoquer plaisamment les figuiers qui portaient des „barbes” de racines aériennes. ◆ Le rapport de *barboter, barbouiller* avec *barbe* est incertain. ■ L'anglais a emprunté *rebarbative* ; l'allemand, *Barbier* « barbier, coiffeur » ; l'italien, *barbablu* « mari violent » (de *Barbe-Bleue*). ⇔ Mots de cette famille : 1. barbe, 1. barbeau, barbelé, barbelure, barber, barbet, barbiche, barbier, barbifier, barbille, barbon, barboter, barbouiller, barbouze, barbu, barbule, bichon, ébarber, imberbe, joubarbe, rébarbatif. (© 2016 Dictionnaires Le Robert – Le Petit Robert de la langue française)

e) A lexikai minősítések árnyaltsága. Pozitív visszhangra talált általában a lexikai minősítések árnyaltsága is. Közismert tény, hogy a 17. században Franciaországban Vaugelas által meghonosított *bon usage* 'helyes nyelvhasználat' mindig is a francia szótárak és nyelvtanok egyik fontos vezérelve volt. E tekintetben fontos megemlíteni az LLB recenzense azon helyes megjegyzését, amely szerint a PR is elfogadja ugyan ezt az alapelvet, ugyanakkor azonban mértéktartó távolságot tart a merev purizmustól, amely „gúzsba köti a nyelvet” (LLB-117).¹⁰ A puristák által száműzött és a *partir pour* 'vhova megy' szerkezet helyett a köznyelv által gyakran használt *partir à* prepozíciós

⁹ Az LNO külön kiemeli, hogy a PR az első olyan értelmező kéziszótár, amelyik datálja a szavakat: „...le mini-Bob est le premier dictionnaire courant qui donne la date des mots” (LNO-117).

¹⁰ „...se tient à distance d'un certain purisme qui ligote la langue” (LLB-117).

alokról például csak annyit jegyez meg, hogy azt „egyes puristák kritizálják”. Az általános dicséret mellett csak az LNO és DLF sajnálja a nagyon régi, de vulgáris *con* ’vagina → f..., kretén’ (13. század) és a belőle képzett *connerie* ’f...ság, baromság, hülyeség’ (19. század) szavak hiányát a szótárban (LNO-119, DLF-119). A *PR* későbbi kiadásai ezeket a szavakat természetesen már felvették a szótárba.

f) A szócikkek jelentésszerkezetének átláthatósága. A jelentések a szócikkekben általában időrendi sorrendben követik egymást. A nagyjából azonos időben keletkezett jelentéseket logikai sorrendben adja meg a szótár.

g) A jelentéseket magyarázó idézetek száma és aktualizálása. A *PR 1967* több százezer írói idézetet tartalmaz. A szótár jelentős újítása ezen a területen az volt, hogy a klasszikus francia íróktól (Corneille, Racine, Hugo stb.) vett idézetek mellett jelentősen megnövelte a 20. századi írók (Apollinaire, Proust, Jarry, Aragon, Éluard, Sartre, Ionesco, Butor, Queneau stb.) jelenlétét. Az idézetekkel kapcsolatban még egy érdekes ideológiai aspektusra is fel kell hívni a figyelmet. Az LF2 megjegyzi, hogy egyes recenzensek (LNO-127) igyekeztek a *PR*-t ideológiailag is kisajátítani és „egyetlen baloldali, haladó” szótárként feltüntetni¹¹ a viszonylag sok baloldali írótól vett idézet és a politikai jellegű címszavak (*communisme, colonie, stalinien*) meghatározásai miatt. Alaposabban megvizsgálva azonban az adatokat megállapítható, hogy a *PR* megtartja a bal- és jobboldali írók közötti egyensúlyt (LF2-119), és a definíciók esetében is semleges marad. A *stalinien* ’sztálinista’ címszó definíciója például, amely szóról szóra megegyezik a *PR 2016* definíciójával,¹² semmi szignifikáns baloldali jelleget nem mutat.

h) Az analogikus szerkesztési elv előnyei. A szótár minden kritikusa (DLF-120, LA-120, LC1-121, LC2-120, LLB-120, LNO-120-121) lelkes hangon beszél a Paul Robert által bevezetett analogikus szerkesztési elvről. A *PR* előtti hagyományos szótárak a merev és statikus betűrendes szerkesztési elv alapján készültek, amely a használat általában az éppen vizsgált szócikk – sokszor persze tágas, jól felszerelt – információs börtönébe zárta. Robert analogikus módszere kinyitotta e börtönök kapuit és a szavak közötti komplex analogikus összefüggések, szinonimikus és antonimikus jelentésmezők, fogalomkörök bemutatására koncentrált, ami jobban megfelel az emberi gondolkodás kétirányú logikájának, és amit így lehetne tömören megfogalmazni: a szótól a fogalomig – a fogalomtól a szóig. Praktikusán ez annyit jelent, hogy egy adott szócikkben megtalálhatók lesznek mindazok a szavak, amelyek a címszóval fogalmilag rokon vagy ellentétes, esetleg asszociatív kapcsolatba hozhatók. Ezt a jelentős és folyamatosan tovább fejlesztett újdonságot a *PR* legújabb online kiadásából vett mintában („tenisz” szócikk) a vastagon szedett elemek illusztrálják.

Sport dans lequel deux ou quatre joueurs (→ **simple ; double**) se renvoient alternativement une balle, à l’aide de raquettes, de part et d’autre d’un filet, sur un terrain de dimensions déterminées (→ 2. **court**). *Jouer au tennis. Faire une partie de tennis (→ jeu, set). Coups au tennis. → lob, passing-shot, slice, smash, volée ; drive, 1. droit (coup droit), revers ; ace, service ; amortir, couper, servir. Match, tournoi de tennis. Tennis sur terre battue, sur gazon, sur revêtement synthétique (→ quick). Short, jupe de tennis. Chaussures de tennis.* (© 2016 Dictionnaires Le Robert - Le Petit Robert de la langue française)

5. A *PR* és a kortárs szótárak összehasonlítása. A vizsgált korabeli ismertetések esetenként arra is kitérnek, hogy mennyiben más, mennyiben hozott újat a *PR* az ismert és használt francia értelmező szótárakhoz képest.

A) *PR* vs. *Grand Robert*. Az ismertetések szerint a *PR* ugyanazokkal a fent jelzett tartalmi és formai erényekkel rendelkezik (LLB-122, LM1-122), mint amelyekkel a 6 kötetes nagy testvére, csak annál sokkal könnyebben kezelhető (LF1-122). Egyes recenziók (EF-123) a kistestvért kifeje-

¹¹ „...le mini-Bob est le seul dictionnaire de gauche [...]. Être à jour, être dans le coup, comme le mini-Bob, c’est déjà être progressiste” (LNO-127).

¹² „Partisan de Staline et du stalinisme (SPÉCIALEMENT qui reste fidèle à l’esprit stalinien malgré la « déstalinisation »)”.

zetten pontosabbnak, frissebbnek találják, és van olyan is (LE-123), amelyik egyenesen azt állítja, hogy a *PR* az igazi sikertörténet, és nem a nagy.¹³

B) *PR* vs. *Dictionnaire de l'Académie française*. Az LF2 ismertetője szerint (LF2-126) a *PR* a nyelvi szótár valódi modellje, és legnagyobb előnye az akadémiai szótárral szemben az, hogy szódefiníciói tömörebbek, közérthetőbbek. Ennek elsődleges oka pedig a Robert Kiadó szótárszerkesztőségében felhalmozott hatalmas saját korpuszállomány, szövegforrás használatára.

C) *PR* vs. *Litttré*. A *PR* szócikkeinek mikrostruktúrája a jelentések logikai kapcsolatait, hierarchiáját sokkal inkább szem előtt tartja, mint Émile Littré bámulatos egyéni teljesítménnyel 1863 és 1872 között megírt *Dictionnaire de la langue française* című 4 kötetes szótára (LM1-123). A *PR* fontos erénye továbbá az egyes szavak speciális jelentéseinek kiemelése, külön jelentésblokkban való kezelése (pl. *crème* (1) 'tejszín, krém', ... (6) 'tejszínes kávé; kávé kis tejjel'), amelynek nem csupán a *Litttré*, de például a sikeres *Petit Larousse* is kevesebb figyelmet szentel (LNO-123, 125). A jelentéseket illusztráló hatalmas mennyiségű idézetek a francia irodalom klasszikusai mellett jelentős számban modern, kortárs íróktól is származnak (LF-2), míg a *Litttré* meritése, értelemszerűen, megáll a 19. századnál.

D) *PR* vs. *Petit Larousse*. Mindkét szótár megítélése általában nagyon pozitív. Általános vélemény szerint a kettő jól kiegészíti egymást. A *Petit Larousse* enciklopédikus szótárként a francia kisgyerekek, általános iskolások pótolhatatlan első szótára, a *PR* pedig nyelvi szótárként, elsősorban az analogikus szerkesztési elve által nyújtott tagadhatatlan előnyei miatt – gimnazistaként, egyetemi hallgatóként – előbb-utóbb nélkülözhetetlen társukká válik (LC2-124).

E) *PR* vs. *Dictionnaire du français contemporain*. Amint arról fentebb már szó volt, Jean Dubois kitűnően megszerkesztett, 1966-ban megjelent *DFC* szótára kitüntetett figyelmet szentelt a modern nyelvészet (pl. vizsztrubucionalizmus) kutatási eredményeinek, így például az ige mondatalkotási struktúráinak (vonzatok), valamint a szókincs szinkron megközelítésének (pl. a *descendre* ige 'lemezgy, leszáll; levisz' és 'leszármozik' jelentéseit a megszokottól eltérően és közös eredetük ellenére két külön szócikk mutatja be). Minden tudományos kvalitása és lexikográfiai újítása ellenére a *DFC* sajnos nem tudott tartósan a piacon maradni.¹⁴ A címszóállomány szegényebb volta mellett (25 000 címszó a *PR* 55 000 címszavával szemben) ennek egyik fő oka az volt, hogy – akár csak a *Dictionnaire de l'Académie française* 1694-es első kiadásában – adott szócsalád prefixumos tagjait utalás nélkül az alapszónál fejtették ki (a *redescendre* ige tehát a *descendre* szócikkben), és ez a módszer sohasem nyerte el a francia nyelvközösség tetszését. Megjegyzendő, hogy valószínűleg ugyanennél az oknál fogva nem lett sikeres, érdemtelenül, Jean Dubois 1979-ben megjelent, 76 000 címszót tartalmazó *Lexis* értelmező szótára sem, amelyet a Larousse Kiadó a *PR* konkurenciájának szánt.

6. A *PR* utóélete. Első megjelenése óta, de még a digitális korszaka előtt, az éves szokásos frissítéseken túl a *PR* többször is megújult. Az 1977-es második kiadás nem csupán 200 oldallal bővült, hanem jelentősen szélesítette célközönségét azáltal, hogy közelebb került a nyelvi valósághoz, mert nagyobb figyelmet szentelt a francia nyelv franciaországi és frankofón regionális változatainak (a frankofónia szavai elsősorban a belgiumi, svájci és a kanadai franciából kerültek be a szótárba), az idegen szavak hivatalosan elfogadott, franciásított változatainak, valamint a szótárak által addig gyakran tabuként kezelt argotikus, vulgáris szavaknak.

Ez a tendencia tovább erősödött az 1993-as új kiadásban, amelyik *Nouveau Petit Robert* [Új Petit Robert] címen jelent meg (a továbbiakban: *NPR*). A címben is jelzett új korszak beköszöntét a szótár belső címlapján olvasható apró, de fontos változtatás is jelzi. Az első kiadás óta megszokott „Le Petit Robert par Paul Robert” címben megváltozik a *par* 'által' prepozíció és helyére a birtokviszonyt jelző *de* prepozíció kerül: „Le Petit Robert de Paul Robert”. Ez az egyszerű, de tartalmilag fontos szócsere az új francia lexikográfusgeneráció illusztris tagjainak (Alain Rey és Josette Rey-Debove) „hatalomátvételét” is jelzi, akik innentől fogva saját, új lexikográfiai elveiket és módszereiket érvényesítik a kiadóban Paul Robert szótárának továbbfejlesztésében. Az első kiadás 1972 oldalával szemben a *NPR* 2492 oldalon jelenik meg és a nomenklatura 55 000 szóról

¹³ „...la véritable réussite [...] paraît être le Petit Robert et non le grand” (LE-123).

¹⁴ A két szótár részletesebb összehasonlító elemzéséhez lásd még Mitterand 1968: 24–9 és Wagner 1968: 95–104.

60 000 szóra növekszik. De nem csupán a szócikkek száma nő meg, hanem azok tartalma is gazdagodik például számos jelentésbővítéssel. A köz- és szaknyelvi neologizmusok természetesen továbbra is kiemelt figyelmet kapnak (*patientèle* ’pacientúra’, *multiplexe* ’multiplex (mozi)terem’, *smartphone* ’okostelefon’, *voyoucratie* ’korrupt hatalom, korruptokrácia’ stb.). Igen jelentős a *NPR* főszerkesztőinek azon döntése, hogy a prefixumok és szuffixumok önálló címszóként szerepelnek a szótárban. Az ezekről szóló szócikkekben a használó minden szóképzési információt megkap ahhoz, hogy maga is aktív „neológus” lehessen, és így növelhesse az általa birtokolt szókincs nagyságát.

Egy szótár új kiadásakor a címszavakat természetesen nem lehet folyamatosan csak növelni a neologizmusokkal. Bizonyos mennyiségű szókincs (régies, ritka, a tudományos és technikai fejlődés következtében elavult szavak, fogalmak) kivezetése (pl. *armeline* ’hermelinprém’, *galantin* ’nevetséges udvarló’, *sérançage* ’gerebenezés’) vagy függelékebe való áthelyezése (pl. a *cubain* ’kubai’, *togolais* ’togoí’ típusú ritkább nemzetiségűeknek) is szükséges a szótárak frissítésekor.

A címszavak csökkentésének és növelésének dilemmájával összefüggésben külön meg kell említeni a *NPR* egy forradalmian eredeti és egyben helytakarékos újítását az *NPR* nomenklatúrájának bővítésére az úgynevezett „rejtett szócikkek” bevezetésével. Ezt az eljárást azokban az esetekben alkalmazták a szerkesztők, amikor egy szócsaládon belül szuffixummal továbbképezhető szavakról van szó (pl. *glaciologique* ’gleccser-, gleccserrel kapcsolatos’, *glaciologue* ’gleccserszakértő’), és azokat új címszó és az ahhoz kapcsolódó új szócikk helyett a már meglévő szócikk (*glaciologie* ’gleccsertan, glaciológia’) végén tüntették fel jelentésmagyarázat nélkül, mert a derivált elemek jelentése a címszóval kompozicionális szemantikai viszonyban áll, vagyis minden nehézség nélkül azonnal érthető. Megjegyzendő, hogy a *PR* 1967-es és 1977-es kiadásaiban az említett két szó még külön címszó volt. Természetesen ez az eljárás azt feltételezi, hogy a szótárhasználó a francia nyelv szóképzési szabályairól megfelelő morfológiai ismeretekkel rendelkezik és tudja, hogy mit hol keressen a szótárban.

GLACIOLOGIE [glaʃjɔlɔʒi] **nom féminin**

ÉTYM. 1892 ◊ du radical de *glace* et *-logie*

GÉOPHYS. Étude de la glace naturelle, des glaciers et des terres glacées. Glaciologie et nivologie*.

◻ **Nom** (1901) GLACIOLOGUE ; **adjectif** (1896) GLACIOLOGIQUE. (© 2016 Dictionnaires Le Robert - Le Petit Robert de la langue française)

Az *NPR* – bizonyos mértékig kimondatlanul is felvállalva az Akadémia nyelvi iránytűt, de nem igazságosztó szerepét – három olyan jelentős szociolingvisztikai folyamatot és annak eredményeit is szem előtt tartotta, amelyek az 1990-es évektől különösen jellemzőek a francia nyelvre.

a) A francia nyelvet a második világháború után tömegével elárasztó anglicizmusok elleni harc jegyében a különböző akadémiai és egyéb nyelvi, terminológiai bizottságok által hivatalosan elfogadott francia megfelelők rendszeres feltüntetése. Ezeket a franciásított alakokat mindig a *Recommandation officielle* ’hivatalos ajánlás’ jelzi. Például: *low cost* ’fapados’ = *à bas prix*.

b) Az 1990-ben bevezetett, ám kevésbé alkalmazott francia helyesírási reform változtatásainak feltüntetése (pl. *événement* / *évènement* ’esemény’, *chariot* / *charriot* ’székér’).

c) Az új képzésű és gyakran a kanadai franciából (Québec) átvett nőnemű foglalkozásnevek következetes kodifikálása: *un professeur* – *une professeure* ’tanár(nő), professzor’, *un écrivain* – *une écrivaine* ’író(nő)’, *le ministre* – *la ministre* ’miniszter(asszony)’.

7. Az elmondottakat röviden összegezve, a *PR* 1967 és annak továbbfejlesztett változatai azért válhattak mára az egyik legnépszerűbb, ha nem a legnépszerűbb egykötetes francia értelmező szótárrá, mert:

a) a francia lexikográfia évszázados hagyományaira támaszkodó, ugyanakkor visszafogottan normatív, a nyelvi normák pluralitását hirdető szótár, amely címszavaiban és szócikkeiben érzékenyen és frissességgel reagál a társadalom és a nyelv változásaira;

b) a köznyelv és a szaknyelvek neologizmusait befogadó, évente megújuló, frissülő valódi nyelvi szótárként¹⁵ szabatosan és közérthetően definiálja, finom lexikai minősítésekkel pontosítja, majd a klasszikus és modern francia irodalomból vett idézetekkel vagy jellemző köznyelvi példák-
kal világítja meg a jelentéseket;

c) alapvetően szinkrón orientáltóságú szótár, amely kiemelt hangsúlyt helyez a nyelvi elemek közötti szintagmatikus és paradigmikus viszonyok, a szókincs analogikus szerveződésének bemutatására, ugyanakkor nem feledkezik meg a szavak történeti aspektusairól (etimonok, első előfordulási adatok) sem;¹⁶

d) jól megválasztott, áttekinthető, a szemnek kellemes tipográfiája, egykötetes jellege könnyen forgathatóvá, ahogy mostanában mondani szokás, kiemelkedően felhasználóbarátá teszi (Bourguignon 1967: 235).

Vagyis a *PR* olyan szótár, amely nélkül a franciául tanulók, a francia nyelv iránt érdeklődők élete valóban „túl kockázatos lenne”.

SZAKIRODALOM

- Arveiler, Raymond 1968. *Compte rendu, Paul Robert, Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Société du Nouveau Littre, Paris, 1967. Un vol. in-8°, XXXII + 1971 p. *Le français moderne* 4: 340–4.
- Bárdosi Vilmos 2017. „Je sème à tout vent.” Pierre Larousse (1817–1874). *Magyar Nyelv* (megjelenés alatt).
- Boulanger, Jean-Claude – Francœur, Aline – Cormier, Monique C. 2003. Le Petit Robert par lui-même: de l’ombre à la lumière. In: Cormier, Monique C. – Francœur, Aline – Boulanger, Jean-Claude (eds.): *Les dictionnaires Le Robert. Genèse et évolution*. Les Presses Universitaires de Montréal, Montréal, 157–88.
- Bourguignon, Jean 1967. *Compte rendu, Paul Robert, Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. – Le Petit Robert. Société du Nouveau Littre, Paris, 1967. *Revue de linguistique romane* 31: 235–6.
- Candel, Danielle 2003. Une vision de la langue en 1967: le premier Petit Robert et ses lecteurs. In: Cormier, Monique C. – Francœur, Aline – Boulanger, Jean-Claude (eds.): *Les dictionnaires Le Robert. Genèse et évolution*. Les Presses Universitaires de Montréal, Montréal, 110–32.
- Dubois, Jean (főszerk.) 1966. *Dictionnaire du français contemporain*. Larousse, Paris.
- FEW = Wartburg, Walther von 1922–1967. *Französisches Etymologisches Wörterbuch: eine Darstellung des galloromanischen Sprachschatzes*. Basel, R. G. Zbinden.
- Guilbert, Louis – Lagane, Robert – Niobey, Georges (főszerk.) 1971–1978. *Grand Larousse de la langue française en sept volumes*. Larousse, Paris.
- Larousse, Pierre 1863–1876. *Grand Dictionnaire universel du XIXe siècle*. Administration du Grand Dictionnaire universel, Paris.
- Larousse de la langue française. Lexis* 1979. Larousse, Paris.
- Le Dictionnaire de l’Académie française*. 1694. Chez la Veuve de Jean Baptiste Coignard, Imprimeur ordinaire du Roy, & de l’Académie Française et Chez Jean Baptiste Coignard, Imprimeur et Libraire ordinaire du Roy, & de l’Académie Française, Paris.
- Le Grand Robert de la langue française* = Robert, Paul 1964.
- Le Lexis. Dictionnaire érudit de la langue française* 2014. Larousse, Paris.
- Le Petit Robert de la langue française* 2016. Dictionnaires Le Robert, Paris. (Elektronikus változat).
- Le Petit Robert 2. Dictionnaire universel des noms propres* 1974. Société du Nouveau Littre, Paris.
- Litre, Émile 1863–1872. *Dictionnaire de la langue française*. Hachette, Paris.
- Mitterand, Henri 1968. Deux dictionnaires français: le Petit Robert et le Dictionnaire du français contemporain. *Le Français dans le Monde* 59: 24–29.
- Pruvost, Jean 2003. Paul Robert: de la passion des mots au grand architecte de la lexicographie. In: Cormier, Monique C. – Francœur, Aline – Boulanger, Jean-Claude (eds.): *Les dictionnaires Le Robert. Genèse et évolution*. Les Presses Universitaires de Montréal, Montréal, 14–87.

¹⁵ 1967 és 2016 között a *PR*-be összesen 3189 új szó került be.

¹⁶ 2002 óta a *PR* elektronikus, internetes kiadásai lehetővé tették, hogy az Alain Rey főszerkesztésével szintén a Robert Kiadónál megjelent *Dictionnaire historique de la langue française* [A francia nyelv történeti szótára] című mű eredményeire támaszkodva a diakrón szempont nagyobb hangsúlyt kapjon a szavak, szócsaládok történetének „elmesélése” által (lásd fentebb).

- Rey, Alain 1992. *Dictionnaire historique de la langue française*. Dictionnaires Le Robert, Paris.
- Rey, Alain 2011. *Dictionnaire amoureux des Dictionnaires*. Plon, Paris, 765–8; 842–55.
- Robert, Paul 1964. *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Société du Nouveau Littre, Paris.
- Robert, Paul 1966. *Aventures et mésaventures d'un dictionnaire*. Éditions SNL – Le Robert Paris.
- Robert, Paul 1979–1980. *Au fil des ans et des mots*. Robert Laffont, Paris.
- Wagner, Robert-Léon 1968. Compte rendu, Le Petit Robert – Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française p. p. Paul Robert. Société du Nouveau Littre, 53, rue Sainte-Anne Paris 2e, 1967, 1 vol. 32–1979. – Dictionnaire du français contemporain, MM. Jean Dubois, René Lagane, Georges Niobey, Didier Casalis, Henri Meschonnic et Mad. J. Casalis, Paris, Librairie Larousse [1966], 1 vol. 22–1224. *Bulletin de la Société de linguistique de Paris* 63: 95–104.

FORRÁSOK

- C = *Carrefour*, 1967. június 7., 19. o. (Rubrique „Clinique du langage”, André Thérive: „Le Petit Robert”).
- DLF = *Défense de la langue française*, 1967. június, 5–7. o. (René Georgi: „Un nouveau dictionnaire: le Petit Robert”).
- EF = *Ethnie française*. Bulletin d'information et de presse de la Fondation Charles Plisnier, Section de l'Association européenne de l'ethnie française, 1967–1969, 30. o. (Joseph Hanse: „Livres”).
- LA = *L'Aurore*, 1967. május 16., 12. o. (Rubrique „Parlons peu, parlons bien”, Aristarque: „Un nouveau dictionnaire Le Petit Robert”).
- LC1 = *La Croix*, 1967. április 2., 6. o. (Rubrique „Langue française”, Félicien Mars).
- LC2 = *La Croix*, 1967. október 1., 8. o. (Rubrique „Langue française”, Félicien Mars).
- LE = *L'Express*, 1967. május 1–7., 93. o. (François Revel: „Vive le Petit Robert”).
- LF1 = *Le Figaro*, 1966. december 19., 20. o. (N.N.: „Bientôt le Petit Robert”).
- LF2 = *Le Figaro*, 1967. április 17., 15. o. (Rubrique „Questions de langage”, Paul Camus: „Un nouveau serviteur de la langue française”).
- LF3 = *Le Figaro*, 1970. március 9., 12. o. (Claude Mauriac: „Du grand Littre au *Petit Robert*”).
- LLB = *La Libre Belgique*, 1967. április 7., 7. o. (Maurice Grevisse: „Un excellent outil parmi d'autres”).
- LM1 = *Le Monde*, 1967. április 1., 11. o. (Rubrique „Défense de la langue française”, Robert Le Bidois: „Présentation du *Petit Robert*”).
- LM2 = *Le Monde*, 1967. május 10., VIII. o. (Rubrique „Entretiens”, Paul Morelle: „Comment Paul Robert a imaginé et réalisé son dictionnaire”).
- LNO = *Le Nouvel Observateur*, 1967. április 5., 36–37. o. (Michel Cournot: „Le mini-Bob”).

Bárdosi Vilmos

egyetemi tanár

ELTE BTK Romanisztikai Intézet Francia Tanszék

SUMMARY

Bárdosi, Vilmos

“A dictionary that is risky to live without”

Le Petit Robert, the modern single-volume French dictionary has turned 50

The paper uses contemporary sources (reviews, prospectuses) to discuss the modern single-volume French dictionary known as *Le Petit Robert*, and compares its main lexicographic features with those of other French dictionaries of the time.

Keywords: dictionaries, lexicography, *Le Petit Robert* (1967)